

Lingwicyzm, gramatyczny nazizm i ortoterroryzm w sieci – komentowanie błędów językowych w dyskusjach internetowych

Słowa kluczowe: lingwicyzm, gramatyczny nazizm, komentowanie błędów, dyskusje internetowe, dyskryminacja językowa.

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/JP.01025>

1. Wstęp

Język umożliwia nam nadawanie i odbieranie komunikatów, nawiązywanie kontaktów międzyludzkich, wyrażanie emocji, uczenie się i radzenie sobie w otaczającym nas świecie. Jako nieodłączna składowa ludzkiej egzystencji język jest przedmiotem powszechnych sądów społecznych, które socjolingwiści nazywają *mitami językowymi*. Pod tym pojęciem kryją się uproszczone wyobrażenia o tym, czym jest język i jaką odgrywa rolę (Szczerbowski 2006: 201). Czołowi badacze mitów językowych, Laurie Bauer i Peter Trudgill ((red.) 1998), wyodrębnili wiele popularnych przekonań, które są w dużej mierze wspólne dla użytkowników różnych języków, np. przeświadczenie o tym, że słowa nie powinny zmieniać znaczenia, że niegdyś ludzie sprawniej (poprawniej) posługiwali się językiem ojczystym, że środki masowego przekazu psują język, że język angielski ma destruktywny wpływ na inne języki. Nicole Dołowy-Rybińska (2017: 58) zwraca jednak uwagę, że mity językowe to nie tylko naiwne wyobrażenia podzielane przez członków określonej społeczności – to także całe spektrum negatywnych opinii o danym języku i jego użytkownikach, które są kreowane przez grupę dominującą w zależności od istniejących uwarunkowań społeczno-ekonomicznych. W niekorzystnej konstelacji tych czynników mity przeradzają się w *ideologię językową*, która reprezentuje „wyobrażenia nadane słabszej grupie przez grupę silniejszą” (Dołowy-Rybińska 2017: 60). Jej szczególnym rodzajem jest *standardyzm językowy*, który zakłada istnienie „idealnej” odmiany danego języka, tym samym odrzuca wszelkie odstępstwa od niego, co z kolei prowadzi do dyskryminacji językowej nazywanej *lingwicyzmem*.

Pojęcie *lingwicyzmu* zostało wprowadzone przez Tove Skutnabb-Kangas i oznacza dyskryminację ze względu na nieużywanie języka standardowego (Tomaszewski, Moroń 2018: 287). Lingwicyzm należy rozumieć jako formę opresji taką samą jak rasizm czy seksizm (Bielska

* katarzyna.liber@uj.edu.pl; ORCID: 0000-0001-5621-5826

2012: 135), skutkuje bowiem tym, że inteligencja, status, zdrowie czy wykształcenie danej osoby oceniane są przez pryzmat jej kompetencji językowych. Na przykładzie kampanii „Njeguemo srpski jezik” („Pielęgnujemy język serbski”) przeprowadzonej w Republice Serbskiej w Bośni i Hercegowinie Marija Runić (2017) zwraca uwagę na to, że bardzo często inicjatywy promujące poprawność językową są w gruncie rzeczy dyskryminujące, stygmatyzujące użytkowników niestandardowych wariantów i niezgodne ze współczesnym rozumieniem funkcji języka. Autorka podkreśla, że w przeciwieństwie do innych form dyskryminacji lingwicyzm jest w dużej mierze akceptowany społecznie, a sami użytkownicy języka nie są świadomi wpływu ideologii językowych i żyją w przeświadczeniu, że ich stosunek do języka ma charakter czysto lingwistyczny, a nie ideologiczny (Milroy 2006: 133).

Lingwicyzm może mieć formę odgórných działań ustawodawczych czy kampanii społecznych (jak przywołana wyżej kampania „Njeguemo srpski jezik”) lub oddolnych postaw i zachowań przejawianych przez samych użytkowników języka. Jednym z nich jest komentowanie czy wręcz wyszydzanie błędów językowych w dyskusjach internetowych. Problem stał się na tyle powszechny, że odniosło się do niego już wielu dziennikarzy i blogerów, którzy sami są często obiektem ataków¹ *ortoterrorystów* – jak ich nazywa bloger Kamil Lipiński (2013). Dla części internautów troska o poprawność językową stała się imperatywem, a radykalni preskryptywiści zyskali miano *gramatycznych nazistów*, strony i fora internetowe zrzeszające tzw. *grammar nazi* zaś autoironicznie nawiązują do symboliki nazistowskiej (logo stylizowane na nazistowską swastykę, fotografie przedstawiające funkcjonariuszy nazistowskich)².

Przedmiotem zainteresowania autorki było komentowanie błędów językowych³ w dyskusjach internetowych. Badanie składało się z dwóch etapów: w pierwszym poddano analizie rzeczywiste komentarze dotyczące błędów językowych, w drugim natomiast przeprowadzono badanie ankietowe z udziałem 387 respondentów.

Opierając się na dotychczasowej wiedzy na temat lingwicyzmu, autorka postawiła następujące pytania badawcze:

1. Jak postrzegane jest komentowanie błędów językowych?
2. W jaki sposób internauci komentują popełnione błędy?
3. Jakie są motywy komentowania cudzych błędów?
4. Czy wytknięcie błędu językowego wywołuje dyskomfort u adresata komentarza?
5. Czy wytknięcie błędu językowego może wywoływać agresję?
6. Czy za komentarzami dotyczącymi błędów językowych stoi negatywna opinia dotycząca inteligencji, zdrowia i innych zasobów osoby, która popełniła błąd?
7. Czy istnieje grupa społeczna, którą szczególnie dotyka problem komentowania błędów językowych?

1 Przykładowe wpisy dotyczące komentowania błędów językowych: <https://www.adakosterkiewicz.pl/2019/02/dlaczego-nie-poprawiam-juz-po-ludziach-bledow-jezykowych/>, <https://wymowne.pl/czy-poprawiac-ludzi-ktorzy-robia-bledy-jezykowe/>, <https://lipinski-kamil.pl/ortoterrorysty-sa-wsrod-nas/> (dostęp: 1 sierpnia 2022).

2 Przykładowa strona na portalu Facebook: <https://www.facebook.com/gramatyczni/> (dostęp: 1 sierpnia 2022).

3 Błąd językowy rozumiany jest w niniejszym tekście jako błąd ortograficzny, interpunkcyjny, edytorski, leksykalny, stylistyczny i gramatyczny.

W badaniu przyjęto następującą hipotezę badawczą: komentowanie cudzych błędów językowych w dyskusjach internetowych może być przejawem lingwicyzmu.

2. Analiza komentarzy internetowych

W pierwszym etapie badania poddano analizie komentarze internautów w grupach dyskusyjnych i fanpage'ach w serwisie społecznościowym Facebook. Analiza trwała półtora roku i objęła kilkadziesiąt stron o charakterze politycznym, rozrywkowym, branżowym, dziennikarskim oraz kilkanaście grup o profilu parentingowym, sharingowym, branżowym, budowlanym i naukowym. Na podstawie analizy komentarzy wyodrębniono pięć zasadniczych form zwracania uwagi na błędy oraz cztery główne motywy skłaniające internautów do wytknięcia rozmówcy błędu. Wskazano również grupy osób, które mogą być szczególnie narażone na nieprzyjemne komentarze dotyczące nieznamośności zasad pisowni.

2.1. Forma zwracania uwagi na błędy

2.1.1. Neutralne i życzliwe komentarze

Pierwszą formą komentowania cudzych błędów są neutralne lub wręcz życzliwe uwagi, z których jasno wynika, że komentujący nie chce urazić rozmówcy. Często są opatrzone „sympatycznymi” emotikonami (uśmiech, mrugnięcie okiem), które sygnalizują dobre intencje komentującego i minimalizują dyskomfort odbiorcy. Komentarze neutralne i życzliwe zawierają też partykuły typu: *raczej*, *chyba* oraz wyrażenia sugerujące, że błąd pojawił się z powodu działania „siły wyższej”. Przykładowo:

Chyba wkradł Ci się błąd. Powinno być obuwie, a nie „obówie”⁴ ;-);

Raczej chodziło Ci o jeża (komentarz do błędu: *jerz*);

Czy chodziło Ci o wahać? :-) (komentarz do błędu: *wachać*).

2.1.2. Komentarze emocjonalne

Kolejną formą są krótkie komunikaty zawierające wykrzyknik i poprawną formę. W celu podkreślenia emocji nadawcy (przerażenie, zdziwienie, oburzenie) komentarze często zapisywane są kapitalikami lub opatrywane odpowiednimi emotikonami (np. „krzycząca buźka” lub „facepalm”), por.:

*PRÓCHNICA! (komentarz do błędu: *pruchnica*);

Jeeezuuu! Cudzysłowie! (komentarz do błędu: *w cudzysłowu*);

O matko ZĄBKOWANIE!!! (komentarz do błędu: *zombkowanie*).

4 Wszystkie komentarze internautów przytoczono w oryginalnej postaci, z wszystkimi błędami popełnionymi przez komentujących.

2.1.3. Ironiczne komentarze

Często stosowaną formą komentowania błędów są złośliwe odpowiedzi, w których internauci zwracają się do rozmówcy z ironią. Intencją komentujących jest wyśmianie błędu lub osoby popełniającej błąd. Takie komunikaty są opatrywane emotikonami wyrażającymi rozbawienie (np. szeroki uśmiech, turlanie się ze śmiechu) lub zażenowanie (np. „facepalm”, „grymaśna buźka”), por.:

Za mało przecinków dałaś, komentarz nieważny (komentarz do przecinków użytych zamiast spacji);

Chcem a mogem to spora różnica (komentarz do błędu: *chcem*);

Niestety nie mam kosiarki, ale jak się Pani skończą kropki, to mogę oddać kilka moich. Ewentualnie parę przecinków też się znajdzie (komentarz do kropek użytych zamiast spacji);

Może słownik temu Panu ktoś podrzuci również...

2.1.4. Obrażliwe komentarze

Część internautów łączy poprawność językową z poziomem inteligencji osób popełniających błędy (niskim), a w ich komentarzach pojawiają się inwektywy typu: *głupki, tumany, idioci, tłuki czy debile*. Obrażliwe komentarze zawierają też odniesienie do wykształcenia, zdrowia lub kompetencji popełniającego błąd, por.:

Tumaństwo i analfabetyzm się szerzy jak zaraza.

Jak ktoś jest głupkiem i nie potrafi pisać, to niech używa słownika.

Biedne to twoje dziecko, jeśli matka jest analfabatką.

Dzieci do lat 7 nie korzystają z Facebooka, do szkoły!

Ty jakaś nienormalna jesteś? Piłaś coś? Bierzesz coś?

2.1.5. Argument niemerytoryczny (*ad personam*)

Celem komentarzy *ad personam* jest zakwestionowanie kompetencji rozmówcy na podstawie popełnionych przez niego błędów językowych. Atak na osobę, która popełniła błąd, może też służyć rozładowaniu złości komentującego, jaka narosła w nim w trakcie dyskusji, oraz prowokowaniu rozmówcy i wybicciu go z toku merytorycznego wywodu, por.:

Skoro jesteś takim patriotą, że chcesz bronić ojczyzny przed LGBT, to się najpierw polskiego naucz.

Najpierw się naucz pisać po polsku a później zabieraj głos.

Wiadomo, że każdy patriota mieszka za granicą, dlatego tak świetnie zna polski, jak pan wyżej.

2.2. Motywy

Poniżej zaprezentowano motywy, którymi kierują się internauci komentujący błędy językowe. Termin *motyw* w ujęciu psychologicznym należy rozumieć jako przyczynę takiego zachowania użytkowników Internetu.

2.2.1. Poprawność a emocje

Z komentarzy internautów wynika, że błędy językowe wyzwalają w nich negatywne emocje, przede wszystkim złość, która jest zwykle reakcją jednostki na czynnik stresogenny, zagrożenie, naruszenie wartości lub niezaspokojenie potrzeb. Może to oznaczać, że poprawność językowa postrzegana jest przez niektórych jako wartość, którą należy chronić i o którą trzeba walczyć, por.:

Trzepie mnie od środka, gdy widzę spację przed przecinkiem.

Takie niechlujstwo językowe doprowadza mnie do szału.

Szlag mnie trafia przy „wziąć”

Jak widzę gdzie kupic torta [...], to mam ochotę wydlubac sobie oczy.

2.2.2. Poprawność a samokontrola

Kolejnym motywem jest ograniczona samokontrola osób wytykających błędy językowe. Niektórzy internauci zastrzegają, że mają świadomość, iż błąd popełniony przez rozmówcę należałoby zignorować, ale nie potrafią się powstrzymać przed jego skomentowaniem. Wewnętrznym imperatywem, który kieruje ich zachowaniem, są być może wspomniane wyżej negatywne emocje wyzwalane przez błędy językowe. Ograniczona samokontrola stanowi też usprawiedliwienie dla komentowania cudzego błędu, por.:

*złoty. Sorry, musiałem (komentarz do błędu: *zo złoty*);

Muszę, bo się uduszę: odnośnie do (komentarz do błędu: *odnośnie (czegoś)*);

Może w pierwszej kolejności popracuj nad interpunkcją. BPPPNMSP⁵.

2.2.3. Poprawność a szacunek

Błędy językowe postrzegane są też jako brak szacunku dla rozmówcy, przy czym w żadnym z analizowanych komentarzy nie wskazano, jaki internauci widzą związek między szacunkiem a brakiem poprawności. Być może wynika to z przekonania, że wirtualny rozmówca nie włożył należytego trudu w napisanie komentarza, a niestaranność językowa świadczy o niewystarczającym poważaniu dla drugiej osoby. Każdy człowiek oczekuje szacunku wobec siebie, dlatego niespełnienie tej potrzeby może wywoływać złość, o której mowa w podrozdziale 2.2.1, por.:

Popełnienie prymitywnych błędów w języku polskim jest lekceważeniem osób które to czytają.

5 Akronim od frazy: „Bardzo przepraszam, nie mogłem się powstrzymać”.

Z szacunku dla rozmówcy używaj słownika w komórce.

To nie są tylko błędy ortograficzne, to jest brak szacunku dla rozmówcy.

2.2.4. Poprawność a wartości

Internauci w swoich komentarzach wskazują, że nadrzędną wartością, którą należy pielęgnować, jest język polski. Z tej perspektywy błędy językowe traktowane są jak czynnik zagrażający polskiemu dziedzictwu kulturowemu. Nazywanie błędów *plagą* czy *zarazą* wskazuje na przekonanie o ich szkodliwym i niekontrolowanym rozprzestrzenianiu się. Ponadto znajomość reguł językowych postrzegana jest też jako część tożsamości narodowej. W tym ujęciu brak szacunku dla polszczyzny jako nadrzędnej wartości może wywoływać frustrację i silne emocje, o których mowa w podrozdziale 2.2.1, por.:

Proszę panią [...], osoba [imię i nazwisko] nikomu nie ubliżyła tylko stwierdziła pewien fakt, fakt który jest niewygodny dla ludzi, którzy olewają polski język. A jest takich co raz więcej. Należy pielęgnować język polski, bo to nasze dziedzictwo kulturowe. Jaki przykład dajemy dzieciom jak popełniamy takie babole.

Zaraza się rozlewa i nie sposób tego wyplenić (komentarz do błędu *także* zamiast *tak że*).

Polak potrafi pisać po polsku i zna polską ortografię. Jeśli nie potrafi to nie jest Polakiem.

2.3. Poprawność a przynależność do określonej grupy społecznej

Na podstawie przebiegu różnych dyskusji internetowych, których uczestnicy komentowali cudze błędy⁶, można wyodrębnić kilka grup społecznych bardziej niż inne narażonych na nieprzychylnie czy wręcz obraźliwe komentarze ze względu na popełniane błędy:

- (1) osoby z dysfunkcjami wzroku;
- (2) osoby głuchonieme;
- (3) osoby w podeszłym wieku;
- (4) osoby słabo wykształcone;
- (5) osoby z trudnościami typu dysleksja;
- (6) osoby posługujące się gwarą;
- (7) obcokrajowcy.

3. Badanie ankietowe

W celu sprawdzenia, czym kierują się internauci komentujący błędy, jakie są ich opinie i odczucia związane z komentowaniem cudzych błędów, autorka przeprowadziła badanie w formie ankiety internetowej, w którym łącznie wzięło udział 387 osób, z czego 67 procent stanowiły kobiety, 31 procent mężczyźni, a 2 procent badanych nie określiło swojej płci⁷. Badanie

6 Informacje o tym, że osoba popełniająca błąd/błędy przynależy do jednej ze wskazanych grup, pozyskano w trakcie dyskusji, po zakończeniu dyskusji (w innym wątku lub poście) bądź od administratorów danej strony lub grupy.

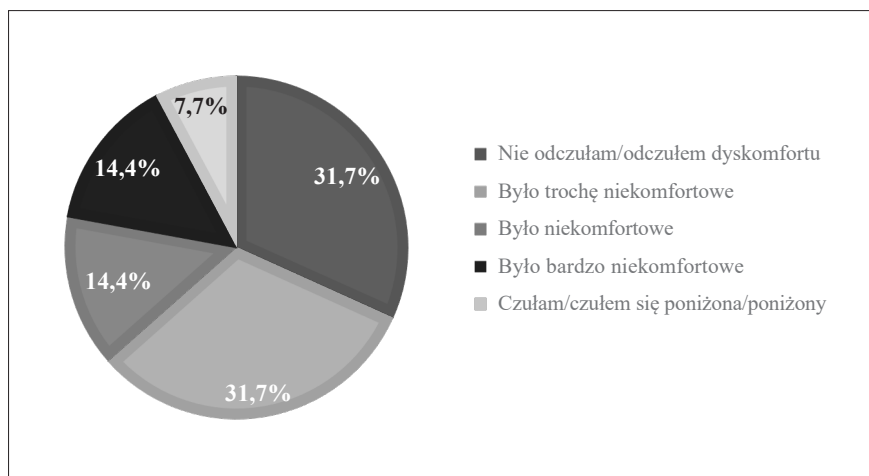
7 Ze względu na różniczność poszczególnych podgrup badanych w niniejszym badaniu pominięto analizę dotyczącą tego, czy opinie na temat poprawiania błędów językowych i związane z tym odczucia różnią się w zależności od płci, wieku i wykształcenia respondentów.

przeprowadzono w lipcu 2021 roku. Ankieta składała się z 19 pytań jednokrotnego i wielokrotnego wyboru (pełna treść ankiety – zob. załącznik), dystrybuowana była w mediach społecznościowych, a respondenci rekrutowani byli metodą ochotników.

3.1. Wyniki badania ankietowego

W pytaniu piątym⁸ zapytano ankietowanych, czy kiedykolwiek wytknięto im błąd językowy. Połowa badanych stwierdziła, że nigdy im się to nie przydarzyło, 27 procent udzieliło odpowiedzi twierdzącej, a 24 procent zazaczyło odpowiedź „Nie przypominam sobie”. W pytaniu szóstym ankietowani, którym wytknięto błąd językowy, mieli za zadanie ocenić na 5-punktowej skali, jak bardzo niekomfortowa była dla nich ta sytuacja. Większość badanych (68,3 procent) przyznała, że było to dla nich w różnym stopniu niekomfortowe doświadczenie – dokładną strukturę odpowiedzi zaprezentowano na wykresie 1.

Wykres 1. Odpowiedzi na pytanie szóste⁹

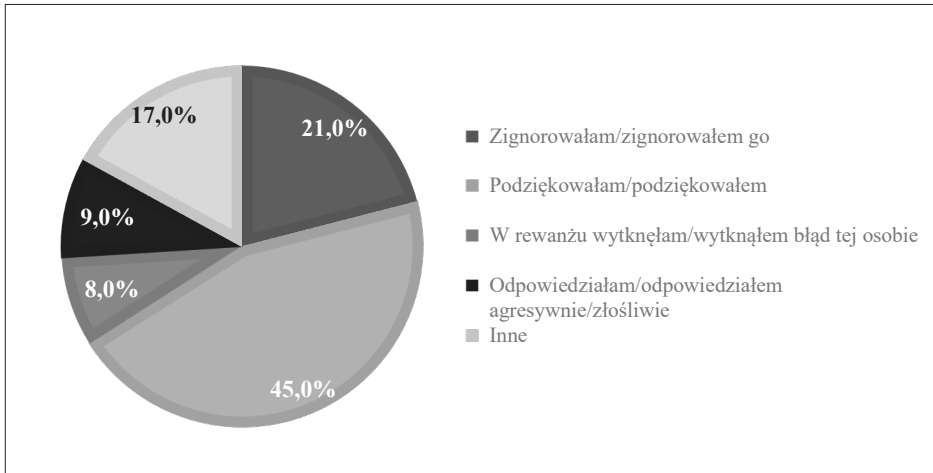
W pytaniu siódmym (otwartym) badani mogli odnieść się do wcześniejszych pytań. Część respondentów doprecyzowała, że odczuwała raczej złość niż dyskomfort, niektórzy zaś zadeklarowali, że postrzegają takie komentarze jako pouczające, jeśli tylko rozmówca w uprzejmy sposób zwróci uwagę na błąd.

W pytaniu ósmym ankietowani zaznaczali, w jaki sposób zareagowali na wytknięcie błędu. Najczęściej deklarowaną strategią było podziękowanie za uwagę, na drugim miejscu znalazła się odpowiedź „Zignorowałam/zignorowałem go”, a na trzecim odpowiedź „Inne”, którą ankietowani w większości rozumieli jako przyznanie się do błędu i poprawienie go. Reakcje agresywne i rewanżowanie się wytknięciem błędu deklarowano stosunkowo rzadko.

⁸ Pierwsze cztery pytania dotyczyły danych metrykalnych.

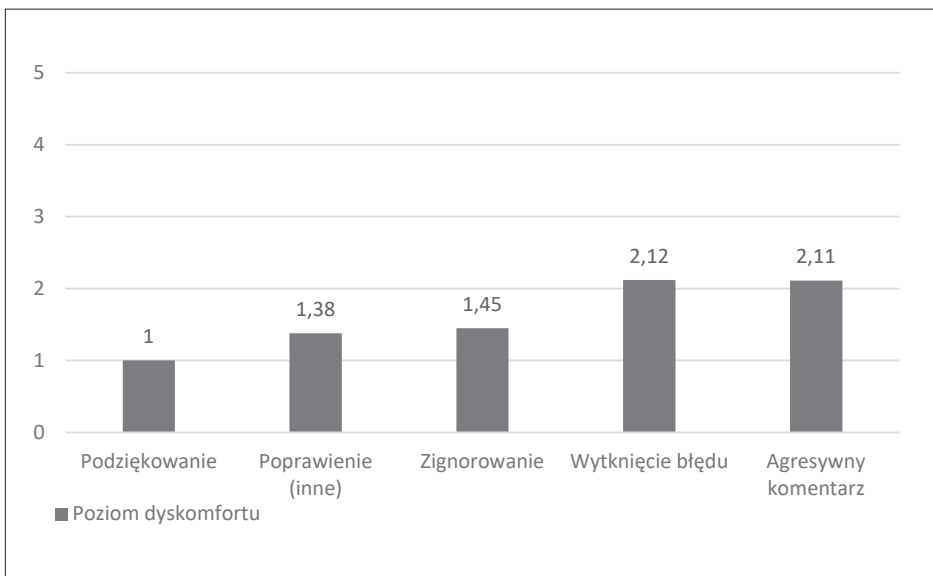
⁹ Wszystkie wykresy i zestawienia pochodzą z opracowań własnych autorki.

Wykres 2. Odpowiedzi na pytanie ósme

Wyniki analizy porównawczej pokazują, że pozytywną (podziękowanie) i neutralną (poprawienie błędu) reakcję na wytknięcie błędu częściej wybierały osoby, które nie odczuwały dyskomfortu lub odczuwały nieznaczny dyskomfort. Z kolei strategie agresywne (wytknięcie błędu w rewanżu lub złośliwy/agresywny komentarz) częściej wybierały osoby, u których wytknięcie błędu wywołało silny dyskomfort lub wręcz poczucie poniżenia.

Wykres 3. Stosunek natężenia dyskomfortu do reakcji na komentarz

Aby sprawdzić, czy istnieje istotna statystycznie różnica między sposobem reagowania na wytknięcie błędu (podziękowanie, poprawienie błędu, zignorowanie, wytknięcie błędu, agresywny komentarz) a odczuwanym poziomem dyskomfortu, przeprowadzono test nieparametryczny dla wielu prób niezależnych Kruskala-Wallisa, przy czym ze względu na mniejszą liczebność dwóch ostatnich grup (wytknięcie błędu i agresywny komentarz) połączono je w jedną zmienną porządkującą „agresja”, która zawierała wszystkie reakcje, w których badany w jakiś sposób zaatakował rozmówcę. Analiza ANOVA Kruskala-Wallisa wykazała, że istnieje istotna różnica między wyodrębnionymi grupami, natomiast z wielokrotnego porównania średnich rang wynika, że różnica istnieje między grupą, która podziękowała rozmówcy, a grupą reagującą agresywnie.

Tabela 1. Wyniki testu ANOVA Kruskala-Wallisa dla 4 grup niezależnych

ZMIENNA ZALEŻNA: REAKCJA	ANOVA KRUSKALA-WALLISA			
	Zmienna niezależna (grupująca): Jak zareagowałeś/zareagowałaś na ten komentarz? Test Kruskala-Wallisa: $H^{10}(3, N = 104) = 8,580270; p = 0,0354$			
	KOD	N WAŻNYCH	SUMA RANG	ŚREDNIA RANGA
Poprawienie	1	18	992,500	55,13889
Agresja	2	17	1166,000	68,58824
Podziękowanie	3	47	2112,500	44,94681
Zignorowanie	4	22	1189,000	54,04545

Tabela 2. Wynik wielokrotnego porównania średnich rang

ZMIENNA ZALEŻNA: REAKCJA	WARTOŚĆ Z DLA PORÓWNAŃ WIELOKROTNYCH			
	Zmienna niezależna (grupująca): Jak zareagowałeś/zareagowałaś na ten komentarz? Test Kruskala-Wallisa: $H(3, N = 104) = 8,580270; p = 0,0354$			
	INNE R: 55,139	AGRESJA R: 68,588	PODZIĘKOWANIE R: 44,947	ZIGNOROWANIE R: 54,045
Poprawienie		1,318279	1,218907	0,114049
Agresja	1,318279		2,769086	1,492898
Podziękowanie	1,218907	2,769086		1,167594
Zignorowanie	0,114049	1,492898	1,167594	

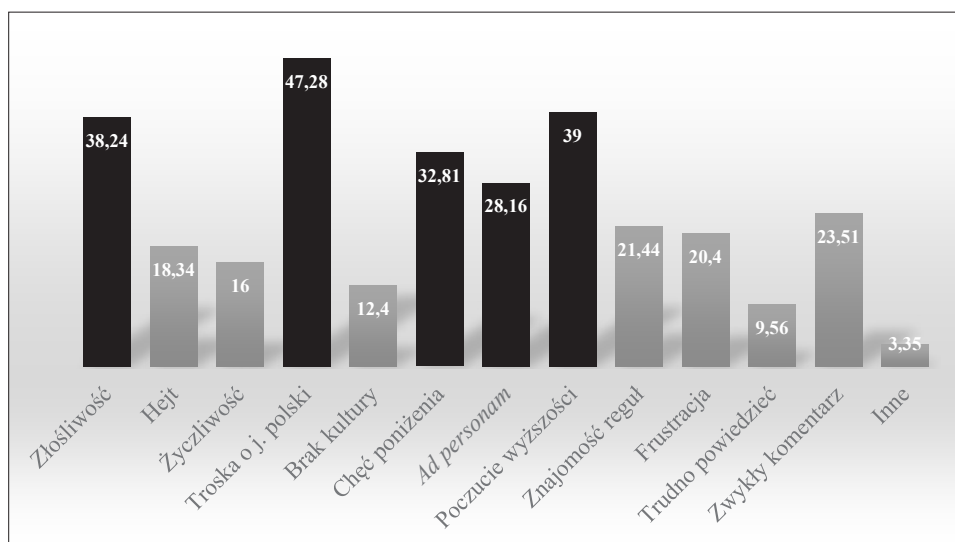
10 Symbol H oznacza hipotezę, p zaś oznacza prawdopodobieństwo, że zaobserwowana różnica ma charakter przypadkowy. Wartość p poniżej progu istotności 0,05 wskazuje, że wynik jest istotny statystycznie.

Tabela 3. Wynik wielokrotnego porównania średnich rang

ZMIENNA ZALEŻNA: REAKCJA	WARTOŚĆ P DLA PORÓWNAŃ WIELOKROTNYCH (DWUSTRONNYCH) Zmienna niezależna (grupująca): Jak zareagowałeś/zareagowałaś na ten komentarz? Test Kruskala-Wallis: $H(3, N = 104) = 8,580270; p = 0,0354$			
	INNE R: 55,139	AGRESJA R: 68,588	PODZIĘKOWANIE R: 44,947	ZIGNOROWANIE R: 54,045
Inne		1,000000	1,000000	1,000000
Agresja	1,000000		0,033728	0,812783
Podziękowanie	1,000000	0,033728		1,000000
Zignorowanie	1,000000	0,812783	1,000000	

W pytaniu dziesiątym ankietowani mieli za zadanie wskazać, jak postrzegają publiczne komentowanie błędów innych osób. Było to pytanie wielokrotnego wyboru. Rozkład procentowy odpowiedzi przedstawiono na wykresie 4.

Wykres 4. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie dziesiąte

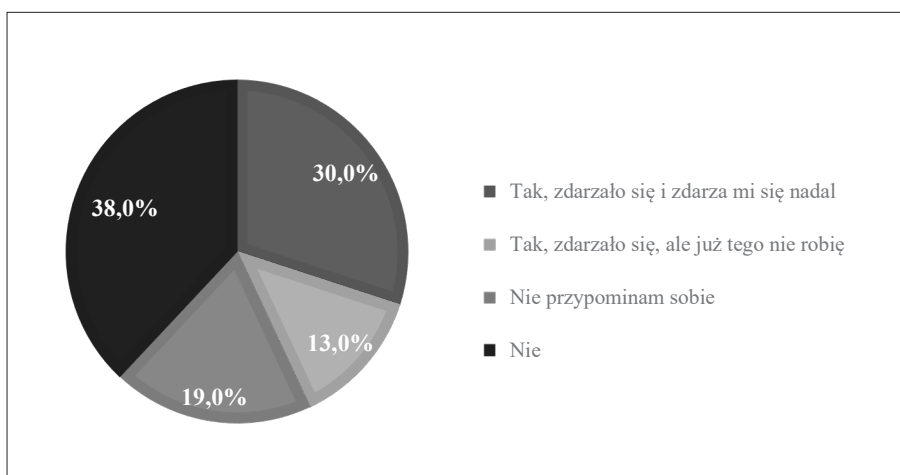

Jak wynika z zestawienia na wykresie 4, badani postrzegają wytykanie błędów przede wszystkim jako przejaw troski o język polski (47,28 procent), jako chęć zmanifestowania swojej wyższości wobec rozmówcy (39 procent) oraz jako złośliwość komentującego (38,24 procent). Z kolei 32 procent badanych odbiera takie komentarze jako chęć poniżenia rozmówcy, a zdaniem 28,16 procent wytknięcie błędu jest argumentem niemerytorycznym (*ad personam*).

W pytaniu jedenastym (otwartym) badani zastrzegli, że ocena takiego komentarza zależy w dużej mierze od jego formy, kontekstu sytuacyjnego i rodzaju błędu (przykładowa odpowiedź: „Postrzeganie publicznego komentowania błędów językowych zależy od sytuacji. Czasem jest to grzecznie napisany komentarz, a czasem wyraz hejtu lub złośliwości”).

W pytaniu dwunastym zapytano ankietowanych o to, czy sami kiedykolwiek skomentowali czyjś błąd. I tak 43 procent badanych przyznało, że tak, z czego 13 procent wybrało odpowiedź: „Tak, zdarzało się, ale już tego nie robię”. Natomiast 38 procent ankietowanych zadeklarowało, że nigdy nie skomentowało błędu, a 19 procent stwierdziło, że nie przypomina sobie takiej sytuacji.

Wykres 5. Odpowiedzi na pytanie dwunaste

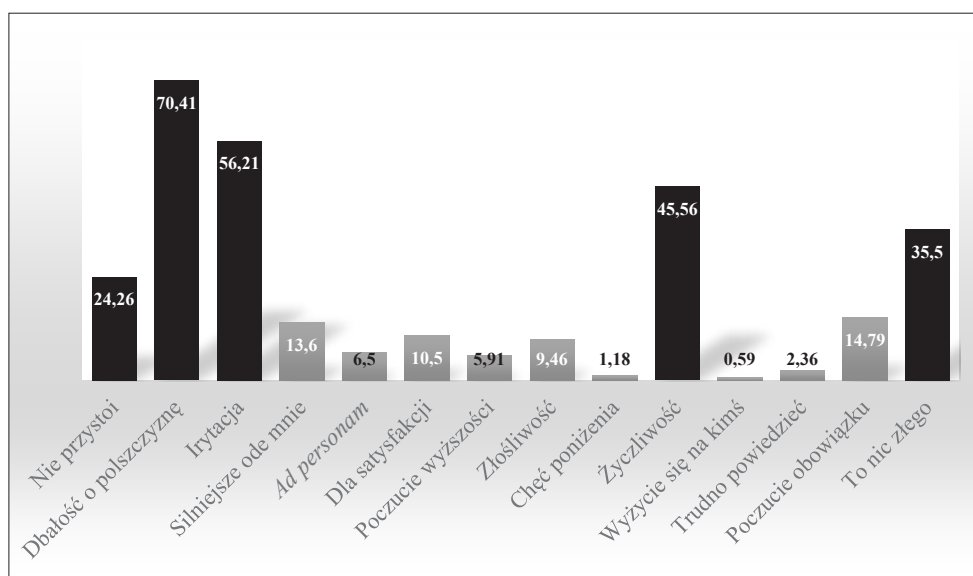

Osoby, które wybrały odpowiedź „Tak, zdarzało się, ale już tego nie robię” (51 osób), były proszone o uzasadnienie, dlaczego zrezygnowały z komentowania błędów (pytanie 13). Odpowiedzi badanych można podzielić na trzy kategorie: (1) poczucie bezsensowności takiego działania, (2) autorefleksja i (3) reakcja odbiorcy. W pierwszej kategorii – „poczucie bezsensowności takiego działania” – badani przyznawali, że nie chcą już tracić czasu na cudze błędy, gdyż internauci i tak nie wyciągają z tego wniosków (np.: „Bo to praca na ugorze”). W kategorii „autorefleksja” respondenci stwierdzili, że obecnie uważają to za arogancję i niepotrzebną złośliwość („Bo zrozumiałam, że nie jest to pomocne, tylko upokarza osobę, która popełniła błąd oraz, że są rzeczy ważniejsze niż błędy językowe”), że zdali sobie sprawę z tego, iż po drugiej stronie może siedzieć osoba, która popełnia błędy np. z przyczyn zdrowotnych („Przeczytałam, że osoby popełniające błędy mogą być cudzoziemcami lub posiadać dysfunkcje. Nie chciałabym robić komuś przykrości moimi uwagami”), oraz że obecnie ważniejsza jest dla nich komunikacja niż preskryptywizm („Zdecydowałam, że dopóki rozumiem

znaczenie komunikatu, nie będą odnosić się do jego formy”). W ostatniej kategorii – „reakcja odbiorcy” – ankietowani przyznali, że nie komentują błędów, gdyż to powoduje agresję rozmówcy i niepotrzebny hejt („Nawet życzliwe komentarze tego typu spotykały się z agresywną reakcją”; „Taki komentarz wzbudza hejt”).

W kolejnym pytaniu (14) proszono osoby, które komentują lub komentowały błędy, o wskazanie, z jakiego powodu to robiły. Wśród pięciu najczęściej wybieranych odpowiedzi znalazły się: (1) dbałość o język polski (70,4 procent), (2) irytacja wywołana błędem (56,21 procent), (3) życzliwość wobec osoby popełniającej błąd (45,56 procent), (4) przekonanie, że w skomentowaniu czyjegoś błędu nie ma nic złego (35,50 procent) oraz (5) przekonanie, że danej osobie nie przystoi popełniać dany błąd (24,26 procent).

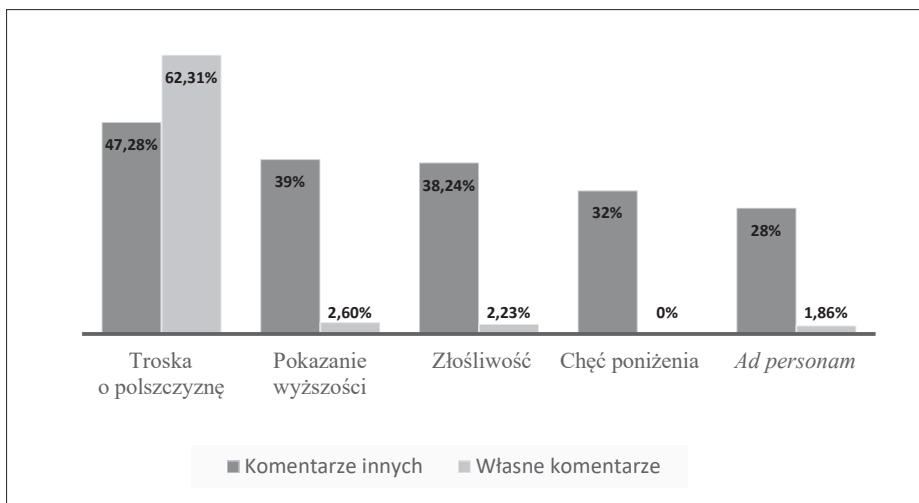
Wykres 6. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie czternaste

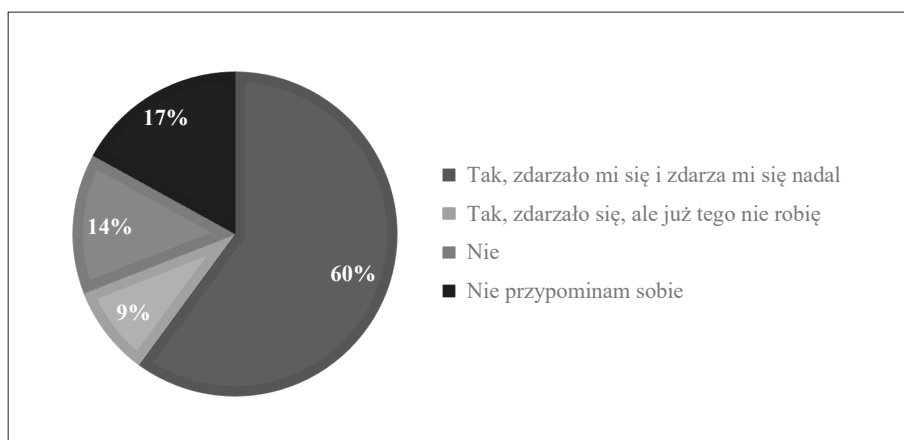
Na wykresie 7 zestawiono pięć najczęściej wybieranych odpowiedzi w kategorii „powody, dla których inni komentują błędy” i kategorii „powody, dla których ja komentuję błędy”. Z zamieszczonego zestawienia wynika, że badani częściej przypisują złą wolę (negatywne pobudki) innym niż sobie, twierdząc, że im samym przyświecają raczej pozytywne cele.

W pytaniu szesnastym zapytano badanych, czy kiedykolwiek skomentowali czyjś błąd podczas rozmowy twarzą w twarz. Ponad połowa badanych przyznała, że zdarzyło im się to i zdarza nadal (60 procent), natomiast odpowiedź „Tak, zdarzało się, ale już tego nie robię” wybrało 9 procent badanych. Przecząco odpowiedziało 17 procent ankietowanych, a 14 procent zaznaczyło odpowiedź „Nie przypominam sobie”.

Wykres 7. Zestawienie pięciu najczęściej wybieranych motywów komentowania błędów, które badani przypisują sobie i innym

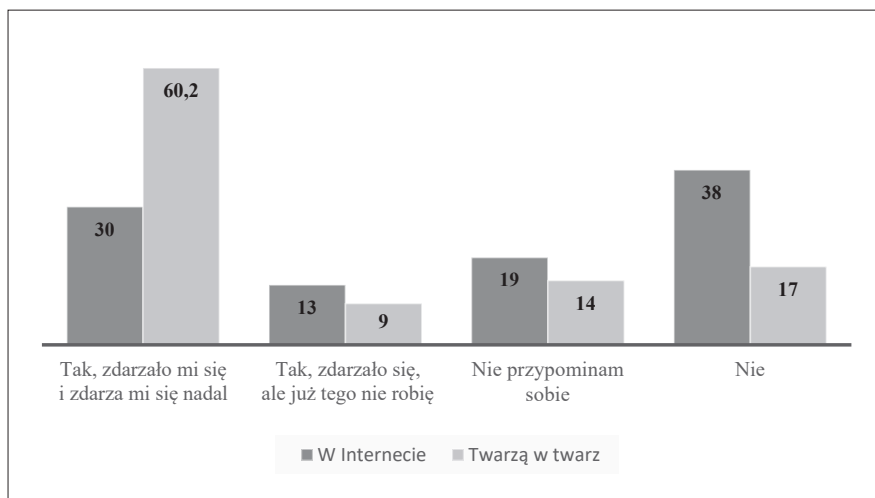

Wykres 8. Odpowiedzi na pytanie szesnaste

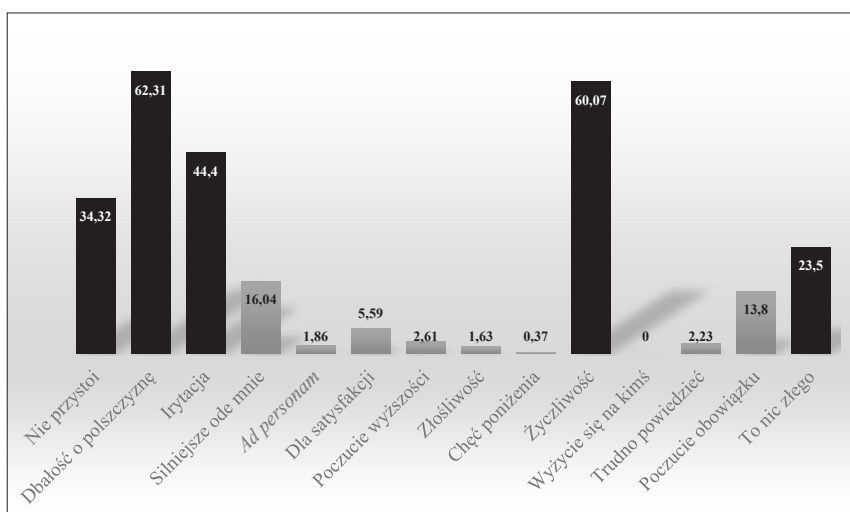
Na wykresie 9 zestawiono odpowiedzi udzielone w pytaniach dwunastym i szesnastym. Z zestawienia wynika, że więcej badanych komentuje błędy językowe podczas rozmowy twarzą w twarz niż w dyskusji internetowej. Warto nadmienić, że spośród osób, które komentują lub komentowały błędy w Internecie, 84 procent wytknęło komuś błąd twarzą w twarz, co oznacza, że nieznacznie więcej z tych osób komentuje błędy podczas dyskusji internetowej niż w trakcie bezpośredniej rozmowy. Jednocześnie 52 procent badanych, którzy nie komentują i nie komentowali błędów w Internecie, komentowało lub komentuje błędy językowe w trakcie bezpośredniej rozmowy.

Wykres 9. Zestawienie odpowiedzi udzielonych w pytaniach dwunastym i szesnastym

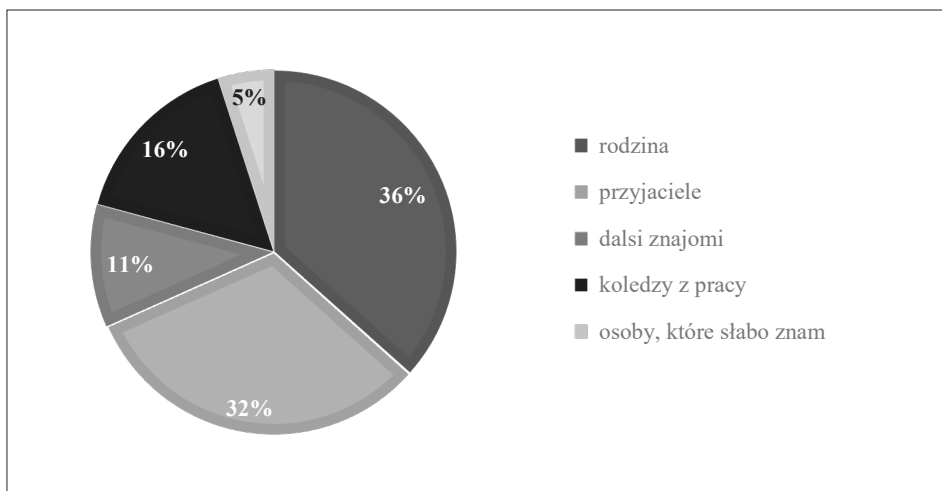
W pytaniu siedemnastym ankietowani wskazali powody, dla których komentują lub komentowali błędy podczas rozmowy twarzą w twarz (wykres 10). Lista pięciu najczęściej wybieranych odpowiedzi jest taka sama jak w pytaniu czternastym (komentowanie cudzych błędów w Internecie), przy czym ich kolejność nieznacznie się różni. Na pierwszym miejscu ankietowani również postawili dbałość o język polski (62,31 procent). Drugą najczęściej wybieraną odpowiedzią była życzliwość wobec rozmówcy (60,07 procent), trzecią zaś irytacja wywołana błędem (44,4 procent). Na czwartym miejscu znalazło się przekonanie, że danej osobie nie przystoi popełniać błędów (34,32 procent), a na piątym – że w skomentowaniu błędów nie ma nic złego (23,5 procent).

Wykres 10. Odpowiedzi na pytanie siedemnaste

W pytaniu osiemnastym (otwartym) badani zastrzegli, że na takie uwagi pozwalają sobie głównie wobec bliskich osób. Potwierdzają to odpowiedzi udzielone w ostatnim pytaniu, gdzie ankietowani wskazywali osoby, którym zdarzyło im się wytknąć błąd podczas bezpośredniej rozmowy. Warto zauważyć, że zaledwie 5 procent badanych deklarujących, że komentują i komentowali cudze błędy w Internecie, kiedykolwiek wytknęło błąd osobie, którą słabo zna.

Wykres 11. Odpowiedzi na pytanie osiemnaste

3.2. Podsumowanie

Wyniki uzyskane w pierwszej i drugiej części badania są spójne. Uczestnicy badania ankietowego wskazali, że komentowanie błędów może przybierać różną formę: od życzliwej lub neutralnej po agresywną i złośliwą. Zaznaczali też, że wytknięcie błędu językowego bywa używane jako argument *ad personam*. Część respondentów przyznała, że błędy językowe są ich zdaniem przejawem braku szacunku do rozmówcy i poprawnej polszczyzny, którą traktują jako istotną wartość. To z kolei przekłada się na negatywne emocje, które wywołują w nich błędy, oraz ograniczoną możliwość powstrzymania się od wytknięcia komuś błędu.

Uczestnicy badania ankietowego przyznali, że skomentowanie czyjegós błędu postrzegane jest jako hejt i wywołuje agresję odbiorcy, nawet jeśli komentarz jest neutralny lub życzliwy. Potwierdzają to dane uzyskane w pytaniach dziesiątym i czternastym: ankietowani znacznie częściej przypisują złe intencje osobie, która im wytknęła błąd, niż sobie samym – jedyną wspólną przyczyną wskazaną w obu wypadkach jest troska o polszczyznę. Wśród pięciu głównych motywów, którymi zdaniem respondentów kierują się inni, wymieniono manifestowanie wyższości, złośliwość, chęć poniżenia i argument niemerytoryczny. W odniesieniu do swoich komentarzy badani deklarowali, że kierują się życzliwością, irytacją spowodowaną przez błędy, przekonaniem, że niektórym osobom należy zwrócić uwagę na błąd lub wręcz nie widzą w takim zachowaniu niczego złego.

Interesująca jest również kwestia reakcji badanych na wytknięcie im błędu. Niemal 70 procent ankietowanych przyznało, że taki komentarz był dla nich w jakimś stopniu niekomfortowy czy wręcz poniżający, co potwierdza jednocześnie przywołany wyżej wniosek, że komentowanie błędu jest postrzegane jako złośliwość lub hejt niezależnie od formy komentarza. Analiza statystyczna wykazała, że istnieje istotna różnica między reakcją na taki komentarz (np.: podziękowanie, zignorowanie, agresja) a poziomem dyskomfortu, który odczuwał badany. Osoby, które czuły się bardzo niekomfortowo, częściej reagowały agresją niż osoby odczuwające słaby dyskomfort lub wcale go nieodczuwające.

Warto również zwrócić uwagę na wyniki ostatniej części badania. Choć ankietowani nieznacznie częściej komentowali cudze błędy podczas rozmowy twarzą w twarz (niż w trakcie dyskusji internetowych), tylko niewielki odsetek respondentów odważył się wytknąć błąd osobie, którą słabo zna. Informacja ta jest o tyle interesująca, że w dyskusjach internetowych komunikujemy się głównie z osobami, które znamy słabo lub których w ogóle nie znamy, dlatego można przyjąć, że wytknięcie błędu obcej osobie przychodzi badanym łatwiej w świecie wirtualnym niż twarzą w twarz. Bierze się to prawdopodobnie z tego, że w Internecie kontakt z drugim człowiekiem jest krótkotrwały i ulotny, a relacje internetowe często są pozorne i powierzchowne. Ów mentalny dystans – podobnie jak w wypadku innych form hejtu internetowego – skutkuje tym, że wobec internautów jesteśmy bardziej bezpośredni, czasem złośliwi czy wręcz agresywni, gdyż nie spotykają nas za to żadne konsekwencje, a tego typu zachowania nie rzutują na nasze rzeczywiste relacje społeczne. Jednocześnie jeśli komentarz skierowany jest do osoby obcej, komentujący może mniej troszczyć się o dobre samopoczucie odbiorcy, niż gdyby jego adresatem był przyjaciel lub członek rodziny, którego opinia jest dla komentującego ważna.

4. Wnioski i dyskusja

W przeprowadzonym badaniu wykazano, że za niektórymi komentarzami dotyczącymi błędów językowych stoi negatywna opinia dotycząca inteligencji, zdrowia i innych zasobów osób popełniających błędy. Możliwe jest też wyodrębnienie grup społecznych, które ze względu na swoje ograniczone zasoby lub dysfunkcje stają się obiektem ataków i drwin *gramatycznych nazistów*. Należą do nich m.in. osoby niedowidzące, korzystające z aplikacji przekształcających mowę na tekst, osoby z trudnościami w nauce czytania i pisania (dyslektycy), osoby starsze, które czasem poruszają się w mediach społecznościowych z pewną nieporadnością, osoby słabiej wykształcone (niekoniecznie mniej inteligentne), obcokrajowcy (dla nich język polski jest językiem obcym) czy użytkownicy gwar.

Uzyskane wyniki potwierdzają przyjętą przez autorkę hipotezę o tym, że komentowanie cudzych błędów językowych może być przejawem lingwicyzmu. Na podstawie błędów językowych danej osobie przypisywane są negatywne cechy, takie jak niska inteligencja, niskie kwalifikacje, brak wiedzy, zaburzenia psychiczne czy zażywanie środków odurzających. Komentowanie cudzych błędów językowych może być przejawem pogardy wobec rozmówcy, jeśli forma komentarza jest podszyta ironią, złośliwością, szyderstwem lub jeśli komentarz zawiera inwektywy. Za częścią komentarzy stoi przekonanie, że posługiwanie się poprawną polszczyzną jest wyznacznikiem wyższego statusu społecznego, wyższej inteligencji i kwalifikacji.

Złość, którą odczuwają internauci w zetknięciu z błędami językowymi, może mieć swoje podłoże właśnie w ideologii języka standardowego, w której byli socjalizowani. Internalizacja idei poprawności językowej jako istotnej wartości skutkuje nikłą tolerancją na odstępstwa od języka standardowego. Takie osoby pielęgnują w sobie przekonanie, że z „psuciem” języka należy walczyć, a do walki doskonale zagrzewa złość. Owa walka będzie przybierać różne formy w zależności od wrażliwości i kultury osobistej: od komentarzy życzliwych po obelgi. Walka z błędami w imię wyższych wartości stanowi też usprawiedliwienie dla braku kontroli nad własnymi emocjami.

Trzeba też zaznaczyć, że dyskryminacja rozumiana jako ograniczanie dostępu do dóbr określonej grupie społecznej bez uzasadnionej przyczyny w wypadku dyskryminacji językowej nie jest tylko domniemana i drugoplanowa. Jak wynika z pierwszej części badania, osoby nietolerujące błędów językowych próbują ograniczać dostęp do zasobów internautom popełniającym błędy:

- w grupach sharingowych (ograniczenie dostępu do darmowych produktów przez wyśmiewanie, poniżanie i tym samym zniechęcanie do uczestnictwa w grupie);
- w grupach branżowych (umniejszanie kwalifikacji osoby będącej konkurencją);
- w różnych dyskusjach internetowych (odmawianie prawa głosu w danej dyskusji, wyszydzanie i zniechęcanie do udziału w dyskusji, prowokowanie do kłótni);
- kwestionowanie umiejętności radzenia sobie w określonej roli społecznej (np. sugerowanie nieporadności w roli rodzica ze względu na popełniane błędy językowe).

Część badanych sama zauważyła, że komentowanie cudzych błędów językowych jest niewłaściwe, choć tylko nieliczni dostrzegli w tym formę dyskryminacji czy opresji. Oznacza to, że niektórzy użytkownicy języka podświadomie czują, że wytykanie błędów jest z jakiegoś powodu niestosowne, ale nie potrafią dokładnie wskazać, z czego wynika ta niestosowność.

Bibliografia

- Bauer L., Trudgill P. (red.) 1998: *Language myths*, Penguin Books Ltd., London.
- Bielska E. 2012: *Teoria empowerment, krytyczna teoria rasowa, latynoska krytyczna teoria rasowa i teoria LGBT jako odpowiedź na ryzyko marginalizacji społecznej*, „Chowanna”, t. 1(38), s. 133–142.
- Dołowy-Rybińska L. 2017: „Nikt za nas tego nie robi”. *Praktyki językowe i kulturowe młodych aktywistów mniejszości językowych Europy*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.
- Lipiński K. 2013: *Ortoterrorysty są wśród nas*, <https://lipinski-kamil.pl/ortoterrorysty-sa-wsrod-nas> (dostęp: 15 września 2021).
- Milroy J. 2006: *The ideology of the standard language*, [w:] C. Llamas, L. Mullany, P. Stockwell (red.), *The Routledge companion to sociolinguistics*, Routledge Chapman Hall, London, s. 133–139.
- Runić M. 2017: *Kampanja „Njeguimo srpski jezik”. Pitanja i zablude* (maszynopis).
- Szczerbowski T. 2006: *O mitach językowych*, [w:] A. Krasnowolska, K. Maciuszak, B. Mękarska (red.), *In the Orient where the gracious light... Satura orientalis in honorem Andrzej Pisowicz*, Księgarnia Akademicka, Kraków, s. 101–206.
- Tomaszewski P., Moroń E. 2018: *W poszukiwaniu eklektycznego paradygmatu edukacji głuchych*, „Studia Edukacyjne”, nr 49, s. 281–297.

ZAŁĄCZNIK

Komentowanie błędów językowych w dyskusjach internetowych

Szanowni Państwo,

poniższe pytania dotyczą sytuacji, w których uczestnicy dyskusji w mediach społecznościowych, na forach lub portalach internetowych publicznie komentują popełnione przez innych błędy językowe. Proszę o podzielenie się swoim doświadczeniem i opinią na temat publicznego komentowania błędów językowych.

Ankieta jest w pełni anonimowa, dlatego proszę o szczerą odpowiedź. W badaniu może wziąć udział każdy, kto korzysta z mediów społecznościowych, forów lub portali internetowych. Zgromadzone informacje zostaną wykorzystane w badaniu naukowym. W zależności od wybranych odpowiedzi wypełnienie ankiety zajmie od 5 do 15 minut. Pod niektórymi pytaniami mogą Państwo wpisać swój komentarz.

Metryczka

1. Zaznacz swój wiek.
 - 0–17
 - 18–35
 - 36–50
 - 51–70
 - 71 i więcej
2. Zaznacz swoją płeć
 - Kobieta
 - Mężczyzna
 - Nie chcę odpowiedzieć
3. Zaznacz swoje wykształcenie
 - Podstawowe
 - Średnie
 - Wyższe
4. Zaznacz swoje miejsce zamieszkania
 - Wieś
 - Miasto do 50 tys. mieszkańców
 - Miasto od 50 tys. do 150 tys. mieszkańców
 - Miasto od 150 tys. do 500 tys. mieszkańców
 - Miasto powyżej 500 tys.

Pytania ankietowe

Proszę ustosunkować się do poniższych pytań. Pytania oznaczone gwiazdką są obowiązkowe.

5. Czy kiedykolwiek zdarzyło się, że ktoś w dyskusji internetowej skomentował Twój błąd językowy (ortograficzny, gramatyczny, interpunkcyjny itp.)?

- Tak
- Nie
- Nie przypominam sobie

6. Oceń, jak bardzo niekomfortowe było dla Ciebie to, że skomentowano Twój błąd językowy?

- Nie odczułam/odczułem dyskomfortu
- Było trochę niekomfortowe
- Było niekomfortowe
- Było bardzo niekomfortowe
- Czułam/czułem się poniżona/poniżony

7. Komentarz do powyższego pytania (opcjonalnie)

8. Jak zareagowałaś/zareagowałeś na ten komentarz?

- Zignorowałam/zignorowałem go
- Podziękowałam/podziękowałem
- W rewanżu wytknęłam/wytknąłem błąd tej osobie
- Odpowiedziałam/odpowiedziałem agresywnie/złośliwie
- Inne

9. Jeśli wybrałaś/wybrałeś odpowiedź „Inne”, pokrótce opisz swoją reakcję

10. Jak postrzegasz publiczne komentowanie błędów językowych? (można zaznaczyć kilka odpowiedzi)

- jako złośliwość
- jako formę hejtu internetowego
- jako przejaw życzliwości
- jako przejaw troski o poprawną polszczyznę
- jako brak kultury osobistej
- jako chęć poniżenia osoby, która popełniła błąd
- jako niemerytoryczny argument (*ad personam*)
- jako chęć zamanifestowania swojej wyższości
- jako chęć zamanifestowania znajomości reguł językowych
- jako formę rozładowania frustracji
- trudno powiedzieć
- jako zwykły komentarz

11. Komentarz do powyższego pytania (opcjonalnie)

12. Czy kiedykolwiek zdarzyło się, że w dyskusji internetowej skomentowałeś/skomentowałaś czyjś błąd językowy (ortograficzny, gramatyczny, interpunkcyjny itp.)?
- Tak, zdarzało mi się i zdarza mi się nadal
 - Tak, zdarzało się, ale już tego nie robię
 - Nie przypominam sobie
 - Nie
13. Jeśli wybrałeś/wybrałaś odpowiedź „Tak, zdarzało się, ale już tego nie robię”, napisz pokrótce dlaczego
14. Z jakiego powodu skomentowałeś/skomentowałaś czyjś błąd językowy? (można zaznaczyć kilka odpowiedzi)
- uznałam/uznałem, że tej osobie nie przystoi popełniać (takich) błędów językowych
 - uważam, że należy dbać o poprawną polszczyznę
 - błędy językowe mnie irytują
 - to jest silniejsze ode mnie
 - użyłam/użyłem błędu językowego jako argumentu niemerytorycznego (*ad personam*)
 - sprawiło mi to satysfakcję
 - chciałam/chciałem dać tej osobie do zrozumienia, że jestem lepsza/lepszy od niej
 - chciałam/chciałem, żeby mój komentarz był złośliwy
 - chciałam/chciałem poniżyć tę osobę
 - z życzliwości, żeby ta osoba nie popełniała w przyszłości danego błędu
 - chciałam/chciałem się na kimś wyżyć
 - trudno powiedzieć
 - uważam, że to mój obowiązek
 - nie widzę w tym niczego złego
15. Komentarz do powyższego pytania (opcjonalnie)
16. Czy kiedykolwiek zdarzyło się, że skomentowałeś/skomentowałaś czyjś błąd podczas rozmowy twarzą w twarz?
- Tak, zdarzyło się i zdarza mi się nadal
 - Tak, zdarzało się, ale już tego nie robię
 - Nie przypominam sobie
 - Nie
17. Z jakiego powodu skomentowałeś/skomentowałaś czyjś błąd podczas rozmowy twarzą w twarz? (można zaznaczyć kilka odpowiedzi)
- uznałam/uznałem, że tej osobie nie przystoi popełniać (takich) błędów językowych
 - uważam, że należy dbać o poprawną polszczyznę
 - błędy językowe mnie irytują
 - to jest silniejsze ode mnie
 - użyłam/użyłem błędu językowego jako argumentu niemerytorycznego (*ad personam*)

- sprawiło mi to satysfakcję
- chciałam/chciałem dać tej osobie do zrozumienia, że jestem lepsza/lepszy od niej
- chciałam/chciałem, żebym mój komentarz był złośliwy
- chciałam/chciałem poniżyć tę osobę
- z życzliwości, żeby ta osoba nie popełniała w przyszłości danego błędu
- chciałam/chciałem się na kims wyżyć
- trudno powiedzieć
- uważam, że to mój obowiązek
- nie widzę w tym niczego złego

18. Komentarz do powyższego pytania (opcjonalnie)

19. Komu wytknąłeś/wytknęłaś błąd językowy podczas rozmowy twarzą w twarz? (można zaznaczyć kilka odpowiedzi)

- członkom rodziny
- przyjaciołom
- dalszym znajomym
- kolegom z pracy
- osobom, które słabo znam

Summary

Linguicism, linguistic discrimination, and grammar Nazism on the web – commenting language errors in online discussions

Keywords: linguicism, grammar Nazism, commenting Language errors, online discussions, linguistic discrimination.

The study was aimed at commenting linguistic errors in the discussions on the Internet. Based on the theory of linguicism, it was verified how the Internet users perceive commenting on other people's errors and what is the motivation of people pointing out errors. The main objective was to determine whether such commenting is a result of one's negative opinion regarding the intelligence, health, and other resources of the person committing the error. The study comprised two phases: phase one involved the analysis of comments on the Internet in discussion groups and on fan pages, while phase two was devoted to poll surveys in which 387 respondents participated. The results indicate that some comments rely on a conviction that the use of correct Polish language indicates a higher social status, higher intelligence and qualifications, whereas discrimination caused by using non-standard language constitutes a real problem.